

ГЕНДАРНЫЯ
АСПЕКТЫ

МОВЫ ВАРОЖАСЦІ

Ў БЕЛАРУСКІХ МЕДЫЯ

Для сайту **MEDIAKRITIKA.BY**

Гендарныя аспекты мовы варожасці ў беларускіх медыя

Канструяванне гендарнага суб'екта ў дыскурсе мовы варожасці ў журналістскіх матэрыялах выданняў “СБ: Беларусь сегодня”, “Комсомольская правда в Белоруссии”, “Звезда”, “Народная воля”, “Наша ніва” і сайтаў Tut.by, Куку.org, Onliner.by, Citydog.by, Kaktutzhit.by за першы квартал 2016 г.

Аліна Крушынская, Аляксандра Ігнатовіч

Асацыяваныя даследчыцы Цэнтра гендарных даследаванняў ЕГУ

(Вільнюс, Літва)

12.06.2016

ГЕНДАРНЫЯ АСПЕКТЫ МОВЫ ВАРОЖАСЦІ Ў БЕЛАРУСКІХ МЕДЫЯ

Канструяванне гендарнага суб'екта ў дыскурсе мовы варожасці ў журналісцкіх матэрыялах выданняў “СБ: Беларусь сегодня”, “Комсомольская правда в Белоруссии”, “Звезда”, “Народная воля”, “Наша ніва” і сайтаў Tut.by, Kyky.org, Onliner.by, Citydog.by, Kaktutzhit.by за першы квартал 2016 г.

Даследчае пытанне:

Якім чынам адбываецца канструяванне гендарнага суб'екта праз выкарыстанне мовы варожасці ў журналісцкіх матэрыялах беларускіх медыя (друкаваныя выданні - “СБ: Беларусь сегодня”, “Комсомольская правда в Белоруссии”, “Звезда”, “Народная воля”, “Наша ніва” і інтэрнэт-выданні Tut.by, Kyky.org, Onliner.by, Citydog.by, Kaktutzhit.by) за студзень-сакавік 2016 г.

Мэты даследавання:

- аналіз значэнняў, якія замацоўваюцца за пэўнымі катэгорыямі ідэнтычнасці (гендарная і сексуальная ідэнтычнасці перадусім) у выніку выкарыстання мовы варожасці ў вызначаных медыя;

- вызначэнне спосабаў, дзякуючы якім выкарыстанне мовы варожасці ў журналісцкіх тэкстах у пералічаных беларускіх медыя напэўняе значэннямі катэгорыі гендарнай альбо сексуальнай ідэнтычнасці;
- артыкуляцыя інтэрсекцыянальнага характару функцыявання мовы варожасці ў журналісцкіх тэкстах на падставе прааналізаваных матэрыялаў вызначаных медыя;
- абмеркаванне разам з прадстаўніцтвамі СМІ і эксперт_камі ў медыя і камунікацыі пытанняў журналісцкай адказнасці, свабоды слова і этычнай журналістыкі, а гэтаксама магчымасцяў развіцця гендарнай адчувальнасці ў журналісцкіх матэрыялах.

Задачы даследавання:

- вылучэнне асноўных тэндэнцый выкарыстання мовы варожасці ў СМІ, вылучаных для аналізу:
 - доля журналісцкіх матэрыялаў, якія ўтрымліваюць мову варожасці, ад агульнай колькасці прааналізаваных матэрыялаў пэўнага выдання/рэсурса;
 - суадносіны частаты выкарыстання пэўных тыпаў выказванняў, якія класіфікуюцца як мова варожасці;
 - рэгулярнасць з'яўлення пэўных катэгорый ідэнтычнасці аб'ектам мовы варожасці;
 - рэгулярнасць выкарыстання мовы варожасці пэўнымі суб'ектамі;
- аналіз тэндэнцый выкарыстання мовы варожасці ў вылучаных СМІ за вызначаны перыяд;

- аналіз узаемасувязі выкарыстання моўных практык мовы варожасці і канструявання гendarнай ідэнтычнасці ў журналісцкіх матэрыялах медыя, якія аналізуюцца.

Для адказу на пастаўленыя даследчыя пытанні мы выкарыстоўваем камбінаваную мадэль даследавання: спалучэнне якаснага і колькаснага падыходаў сацыялагічнага даследавання з выкарыстаннем інструментара якасных метадаў даследавання для высвятлення кантэксту функцыявання мовы варожасці ў вылучаных для аналізу СМІ і спосабаў канструявання катэгорый гendarнай і сексуальнай ідэнтычнасцяў у дыскурсе мовы варожасці. Зварот да колькасных метадаў даследавання абумоўлены неабходнасцю вылучэння асноўных тэндэнцый выкарыстання мовы варожасці ў журналісцкіх матэрыялах абраных СМІ за пазначаны перыяд. Зварот да якаснага метада крытычнага дыскурс-аналізу абумоўлены неабходнасцю вызначэння значэнняў, якія замацоўваюцца за катэгорыямі гendarнай і сексуальнай ідэнтычнасцяў пры выкарыстанні мовы варожасці ў вызначаных СМІ.

Выбар даследчай стратэгіі абумоўлены інтэнцыяй не толькі даць колькасную ацэнку выкарыстання мовы варожасці ў вылучаных СМІ, але і *вызначыць кантэксты і формы функцыянавання ў медыйных тэкстах лінгвістычных элементаў, якія маюць патэнцыял альбо непасрэдна рэпрадукуюць сітуацыі сацыяльнай няроўнасці на падставе пэўных катэгорый ідэнтычнасці (клас, раса, этнічнасць, гendar, сексуальная арыентацыя, фізічныя здольнасці, узрост, адукацыя, прафесія, месца жыхарства і г.д.)*. Пры гэтым перадусім нас цікавяць тыя сітуацыі выкарыстання мовы варожасці, калі артыкулюецца гendarная альбо сексуальная ідэнтычнасць аб'екта мовы варожасці.

Выкарыстанне колькаснага кантэнт-аналізу дазваляе адказаць на наступныя пытанні:

- колькі журналісцкіх матэрыялаў, у якіх выкарыстоўваецца мова варожасці, было апублікавана ў СМІ, якія аналізуюцца, за перыяд даследавання;
- які тып выказванняў, што класіфікуюцца як мова варожасці, выкарыстоўваецца ў СМІ, якія аналізуюцца, часцей за іншыя;
- хто найчасцей выступае суб'ектам мовы варожасці;
- да якіх катэгорый ідэнтычнасці найчасцей ужываецца мова варожасці;

У межах якаснай метадалогіі даследавання мы выкарыстоўваем крытычны дыскурс-аналіз журналісцкіх матэрыялаў, у якіх мова варожасці выкарыстоўваецца ў дачыненні да сацыяльных груп альбо індывідаў на падставе ідэнтыфікацыі іх у пэўнай катэгорыі гendara альбо сексуальнасці. Апроч таго, мы звяртаемся да аналізу тых матэрыялаў, у якіх мова варожасці скіраваная на адрозныя ад гendarнай альбо сексуальнай ідэнтычнасцяў катэгорыі, але ў якіх тым не менш адбываецца дыскурсіўнае канструяванне катэгорый гendarнай альбо сексуальнай ідэнтычнасцяў.

Пасля працэдуры колькаснага аналізу матэрыялаў у СМІ, якія аналізуюцца, за вызначаны перыяд, метады дыскурс-аналізу ўжываецца для падрабязнага аналізу толькі тых матэрыялаў, у якіх можна вылучыць гendarныя аспекты функцыянавання мовы варожасці ў журналісцкіх тэкстах.

Асноўныя паняцці, якія выкарыстоўваюцца ў даследаванні:

Мова варожасці (англ. *hate speech*)— у дадзеным даследаванні мы ў першую чаргу абапіраемся на вызначэнне мовы варожасці, якое замацавана ў тэксце Докладу Еўрапейскай камісіі па барацьбе з расізмам і дыскрымінацыяй (ECRI, 8 снежня 2015)¹ – органа па правах чалавека Рады Еўропы. Мовай варожасці з’яўляецца *“адвакацыя, сарзейнічанне і за-ахвочванне – у любой форме – паклёпу, нянавісці альбо знеслаўлення асобы ці то групы людзей; гэтаксама як і любая форма абразы, знявагі, негатыўнай стэрэатыпізацыі, стыгматызацыі альбо пагрозы ў дачыненні да дадзенай асобы альбо групы людзей і апраўданне выкарыстання ўсіх пазначаных тыпаў выказаў на падставе “расы”, колеру, паходжання, нацыянальнай альбо этнічнай прыналежнасці, узросту, інваліднасці, мовы, рэлігіі альбо веры, полу, гендару, гендарнай ідэнтычнасці, сексуальнай арыентацыі альбо іншых асабістых характарыстык альбо статусу”*.

Апроч таго, пры правядзенні кантэнт-аналізу журналісцкіх матэрыялаў, мы абапіраемся на наступныя характарыстыкі мовы варожасці, якія вылучае палітычны тэарэтык Біху Парэх :

- мова варожасці вылучае чалавека альбо групу людзей на падставе пэўных характарыстык;
- мова варожасці стыгматызуе свой аб’ект праз прыпісванне яму/ёй набору канстыту

тыўных якасцяў, якія разглядаюцца ў грамадстве як надзвычай непажаданыя;

- выкарыстанне мовы варожасці ў дачыненні да мэтавай групы размяшчае дадзеную групу альбо індывідаў, якія да яе прыналежаць, па-за межамі нармальных сацыяльных дачыненняў;

Нягледзячы на тое, што мова варожасці звычайна мае абразлівую форму і эфект ад яе выкарыстання ў большасці выпадкаў звязаны менавіта з гэтым, зусім неабавязкова, каб яна набывала такі выраз: мова варожасці можа быць далікатнай, памяркоўнай, неэмацыянай і нават прыемнай і выяўляцца праз двухсэнсоўныя жарты, інсінуацыі і візуальныя вобразы.

Гендар – у сваім артыкуле *“Гендар: карысная катэгорыя гістарычнага аналізу”* Джоан Скот прапануе азначэнне тэрміна “гендар”, у аснове якога ляжаць два ўзаемазлучаных сцвярджэння:

1. *гендар* — складнік сацыяльных дачыненняў, які грунтуецца на ўспрыманых адрозненнях паміж поламі;
2. *гендар* – першасны сродак надавання значэння дачыненням улады;

Згодна Скот, гендар можна выкарыстоўваць як аналітычную катэгорыю, якая дае магчы

¹ ECRI GENERAL POLICY RECOMMENDATION NO. 15 ON COMBATING HATE SPEECH - https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GeneralThemes_en.asp

² Parekh, Bhikhu. Hatespeech: Ist here a case for banning ?, pp. 213–223 in PublicPolicyResearch, Dec2005-Feb2006, Vol. 12 Issue 4.

масць вызначыць сувязь “улады” і сацыяльна сканструяваных значэнняў “пола”.

Амерыканская філосафка, якая працуе ў галіне гендарнай тэорыі і фемінізма, палітычнай тэорыі і этыкі, Джудыт Батлер адзначае, што **гендар** уяўляе сабой *апарат*, з дапамогай якога, нароўні з прамежкавымі гарманальнымі, храмасомнымі, фізічнымі і паводніцкімі формамі, ажыццяўляецца *вытворчасць і нармалізацыя мужчынскага і жаночага*³.

Гендарная ідэнтычнасць – сутнасць гендарнай ідэнтыфікацыі палягае ў тым, што індывід атаясамлівае сябе з пэўнай групай – жанчынамі альбо мужчынамі, у тым ліку ў выпадку адмаўлення нарматыўных значэнняў, якія прыпісваюцца кожнай з дадзеных катэгорый. У кожным грамадстве ў пэўныя часы існуюць разнастайныя ўсталёўкі для “мужчын” і “жанчын”, якія ўяўляюць сабой нарматыўную гендарную матрыцу. Індывіды (“мужчыны” і “жанчыны”) могуць выконваць іх альбо ўхіляцца, але і ў першым, і ў другім выпадку яны будуць дзейнічаць згодна пэўным стратэгіям. Гендар, які разумеецца як аналітычная катэгорыя, дае магчымасць выявіць, пры дапамозе якіх спосабаў і механізмаў канструююцца гендарныя ідэнтычнасці (як нарматыўныя, так і альтэрнатыўныя) у пэўныя гістарычныя моманты ў пэўным грамадстве.

Дыскрымінацыя – неапраўданае абмежаванне ў правах і абавязках чалавека на падставе яго/яе прыналежнасці да пэўнай групы.

Сексізм – разнастайныя дзеянні, якія грунтуюцца і аднаўляюць уяўленні аб няроўнасці індывідаў на падставе гендарнай і/альбо сексуальнай ідэнтыфікацыі. Гэтыя дзеянні могуць быць як вербальнымі, так і невербальнымі.

Класіфікацыя выказванняў, якія з’яўляюцца мовай варожасці:

Абразы гонару і годнасці – у дадзеным даследаванні выразы, у якіх нецэнзурная (“непрыстойная”) лексіка адрасаваная пэўнай асобе, лічацца абразай гонару і годнасці ў адпаведнасці з Крымінальным кодэксам Рэспублікі Беларусь (артыкул 189 “Абразы”);

Стыгматызуючая рэпрэзентацыя – вызначэнне пэўных якасцяў, якія могуць характарызаваць асобу альбо групу людзей, як ганебных, надзвычай непажаданых, непрымальных у грамадстве. Пры гэтым важна, што характар гэтай якасці вызначаецца не ёй самой па сабе, а выключна стаўленнем да яе (якое і прадукуецца рэпрэзентацыяй). Якасць, якая стыгматызуе адных індывідаў ці то групы людзей, можа толькі падцвердзіць нармальнасць і прымальнасць іншых⁴. Прыкладам, у пэўнай сітуацыі індывіды вымушаныя хаваць, што яны прайшлі праз цыркумцызію (абразанне крайняй плоці), у той час як у іншай сітуацыі дадзеныя целавы вопыт можа з’яўляецца ганаровым.

Дыскрымінацыйнай лексіка – моўныя выразы, выкарыстанне якіх абражае, прыніжае і падкрэслівае няроўнасць індывідаў у пэўным грамадстве, у тым ліку гэта могуць быць нецэнзурныя, слэнгавыя словы і выразы альбо некарэктныя словазлучэнні: замест гомасексуалы/геі – “галубыя”; замест людзі з інваліднасцю – “інваліды”, “калекі”; замест людзі з наркатычнай/алкагольнай залежнасцю – “нарыкі”, “алкашы” і г.д.

³ Батлер, Джудит. Гендерное регулирование. Неприкосновенный запас №76 (2/2011). НАО. Доступен онлайн: <http://www.nlobooks.ru/node/2458>

⁴ Гофман, Ирвин. Стигма: Заметки об управлении испорченной идентичностью. Часть 1. Стигма и социальная идентичность. Часть 2. Контроль над информацией и социальная идентичность (главы 3-6) - <https://docs.google.com/document/d/1CvpoXz3Pjrd1ZZ7dSSaOqjhcjx5GHbqQVIU7gDuXOw/edit?hl=ru>

Негатыўная стэрэатыпізацыя – абагуленыя ўяўленні альбо пераканні, якія фармуюцца ў пэўнай культуры. Журналісты выкарыстоўваюць у сваёй дзейнасці культурніцкія стэрэатыпы для спрашчэння паведамлення. Негатыўная стэрэатыпізацыя з’яўляецца механізмам прыпісвання пэўных непажаданых характарыстык сацыяльным групам на падставе абагуленых уяўленняў альбо пераносам ацэнкі дзеянняў індывіда на пэўную групу, з якой яго/яе ідэнтыфікуюць, і наадварот.

Апраўданне гвалту і заклік да гвалту – любая форма выказвання, якая стварае магчымасць для абаснавання мэтазгоднасці, вымушанасці альбо неабходнасці гвалтоўных дзеянняў (“узязць бы такую за касу – хай дома сядзіць!”), ці то з’яўляецца непасрэдным заклікам, пабуджэннем да гвалтоўных дзеянняў (“такіх толькі біць!”).

Адной з мэтаў дадзенага даследавання (бадай, найбольш прагматычнай) з’яўляецца спроба распачаць абмеркаванне пытанняў журналісцкай адказнасці, этыкі, свабоды слова ўнутры журналісцкай, медыйнай супольнасці Беларусі ў кантэксце развіцця гендарнай адчувальнасці ў медыя. У сувязі з гэтым важна адзначыць, што дадзенае даследаванне з’яўляецца своеасаблівым картаграфаваннем медыя прасторы з увагай, з аднаго боку, да ўласна журналісцкіх/медыйных стратэгіяў працы з сензітыўнымі тэмамі, а з іншага боку, - да магчымых інтэрпрэтацый журналісцкіх/медыйных паведамленняў аўдыторыяй, да кантэксту ўзнікнення пэўных матэрыялаў і выкарыстання пэўных журналісцкіх стратэгіяў. Менавіта ў сувязі з гэтым асаблівую ўвагу ў нас выклікалі матэрыялы, выкарыстоўванне мовы варожасці ў якіх можа быць невачавідным, калі не выкарыстоўваць пэўны аналітычны апарат. Такая “схаваная” праца па замацаванні за пэўнымі індывідамі альбо сацыяльнымі групамі негатыўных асацыяцый, на наш погляд, з’яўляецца надзвычай небяспечнай практыкай, паколькі стварае падставы да ўзнікнення і/альбо легітымізацыі дыскрымінацыі ў грамадстве, і, як следства, - гвалтоўных дзеянняў у дачыненні да індывідаў альбо сацыяльных груп.

Вылучэнне асноўных тэндэнцый выкарыстання мовы варожасці ў прапанаваных для аналізу СМІ

Тэмы публікацый, у якіх тым альбо іншым чынам выкарыстоўвалася мова варожасці ў дачыненні да разнастайных індывідаў і груп, адрозніваюцца ад выдання да выдання і, відавочна, залежаць ад мэтавай аўдыторыі СМІ, яго рынкавай пазіцыі (“нішы”) і агульнай тэматычнай скіраванасці. Так, у газеце “Комсомольская правда в Белоруссии” большасць журналісцкіх матэрыялаў, у якіх мы сустрэлі выказвані, якія класіфікуюцца як мова варожасці, тым альбо іншым чынам закранаюць пытанні міграцыйнай палітыкі краін Заходняй Еўропы (пераважна, - Германіі). У газеце “СБ: Беларусь сегодня” мова варожасці найчасцей сустрэлася нам у матэрыялах, прысвечаных сацыяльнай праблематыцы, якія прадстаўляюць варыянты жыццёвых стратэгіі жыхароў і жыхарак Беларусі (ад даўншыфцінга да футбольнага заўзятарства і грамадска-палітычнага актывізма), але колькасць матэрыялаў, прысвечаных пытанням міграцыі у краінах Еўразвязу, у якіх выкарыстоўваецца мова варожасці, гэтаксама даволі вялікая. У газеце “Звезда” большасць журналісцкіх матэрыялаў, якія ўтрымліваюць мову варожасці, прысвечаны сацыяльным пытанням і распавядаюць пра (ад) розныя варыянты жыцця людзей у Беларусі і тыя выбары, якія робяць нашыя суйчыннікі і суйчынніцы (тут мы бачым аб’ектамі мовы варожасці людзей з інваліднасцю; тых, хто спажывае наркатыкі, і нават людзей, якія прытрымліваюцца веганства). У друкаваным выданні “Наша Ніва” найчасцей мова варожасці сустракаецца ў матэрыялах, якія так альбо

інакш закранаюць пытанні грамадзянскай пазіцыі і палітычнай заангажаванасці (прыкладам, - матэрыялы, прысвечаныя ваенным дзеянням ва Украіне). Калі ўлічваць, што менавіта дадзенае выданне мае найменшую колькасць артыкулаў, якія выйшлі ў першым квартале 2016, то можна сказаць, што адсотак матэрыялаў, якія закранаюць пытанні сацыяльнай сферы з ужываннем мовы варожасці, у гэтым выданні гэтаксама даволі вялікі. У газеце “Народная воля” мы сустрэлі найменшую колькасць матэрыялаў, якія ўтрымліваюць мову варожасці, пры гэтым выраз “асобы з абмежаванымі магчымасцямі”, які выкарыстоўваўся ў журналісцкіх матэрыялах у двух выпусках газеты (№6 і №17), хоць і з’яўляецца некарэктным, пры статыстычным аналізе намі не ўлічваўся. Тым не менш, мы хацелі б звярнуць увагу журналістаў на неабходнасць выкарыстання карэктнай лексікі, у дадзеным выпадку – “асобы з інваліднасцю”⁵.

У аўтарскіх матэрыялах на партале Tut.by за вызначаны перыяд мова варожасці сустракаецца ўсяго тры разы: дзве публікацыі прысвечаны падзеям на Украіне, а адна прадстаўляе сабой водгук беларускага журналіста на яго досвед жыцця ў Нью-Ёрку. Варта адзначыць, што даследаванне не ахоплівае матэрыялы, апублікаваныя на тэматычных раздзелах (lady.tut.by, realty.tut.by), а таксама публікацыі іншых выданняў, перадрукаваныя ў раздзеле “Навіны”. У часопісе Куку.org мова варожасці сустракаецца найчасцей з усіх прааналізаваных інтэрнэт-выданняў і ахоплівае самыя розныя тэмы, але найперш – пытанні сацыяльнай сферы, культуры і жыцця моладзі. Гэтак сама выглядае размеркаванне выпадкаў мовы варожасці адносна ахопленых тэм на рэсурсе Onliner.by, хаця адсотак гэтых выпадкаў ад-

⁵ Пра карэктнае ўжыванне лінгвістычных і журналісцкіх сродкаў пры асвятленні разнастайных пытанняў глядзіце ў брашуры “Толерантная журналистика” Усходне-Еўрапейскай Сеткі грамадскіх міратворчых арганізацый: https://spring96.org/files/misc/talierantnaja_zhurnalistyka-ru.pdf

носна агульнай колькасці публікацый значна меншы. У часопісах Citydog.by і Kaktutzhit.by матэрыялы, якія ўтрымліваюць мову варожасці, тым ці іншым чынам расказваюць пра лад жыцця і сацыяльнае ўладкаванне, што цалкам адлюстроўвае тэматыку названых рэсурсаў. У пераважнай колькасці журналісцкіх матэрыялаў аб'ектам мовы варожасці з'яўляюцца адначасова некалькі катэгорый ідэнтычнасці, спецыфічнае канструяванне якіх адбываецца ў працэсе выкарыстання мовы варожасці. Гендар, раса, клас, сексуальная ідэнтычнасць, узрост і г.д. – гэтыя катэгорыі і іх узаемадачынненні на самых разнастайных узроўнях удзельнічаюць у дыскурсіўным фармаванні аб'екта мовы варожасці.

У артыкуле *“Ночь глинных рук” расколола Германию на немцев и “цветных”* (“Комсомольская правда в Белоруссии” № 6, 15 студзеня 2016) аб'ектамі мовы варожасці з'яўляюцца адначасова некалькі катэгорый ідэнтычнасці – раса (“негры”), паходжанне (“афрыканцы”), этнічнасць (“арабы”, “афганцы”), сацыяльны статус (“мигранты”, “беженцы”), гендарная ідэнтычнасць (“девочки”, “женщины в бурках”, “странное розовое существо”), грамадзянская пазіцыя. Калі б сярод мэт нашага даследавання было вызначэнне найбольш некарэктнага журналісцкага матэрыяла, то, бадай, менавіта гэты артыкул Дар'і Асламавай заняў бы першае месца. Дадзены артыкул уяўляе сабой прыклад надзвычай канцэнтраванага выкарыстання мовы варожасці і дыскурсіўнай вытворчасці гендарнага суб'екта ў мове варожасці, таму мы прапануем разгорнуты аналіз некаторых элементаў дадзенага журналісцкага тэкста.

Журналістка выкарыстоўвае такія выразы як *“секс-джихад мигрантов”*, *“секс-атаки мигрантов”*, *“мигранты надругались в Новый год над сотнями немок”* для пазначэння інцыдэнтаў, якія адбыліся ў навагоднюю ноч 2016 году ў Кёльне. У першую чаргу на наш погляд важна звярнуць увагу на выкарыстанне тэрміна “джыхад”: даволі часта ён тлумачыцца як “святая вайна”, у той час як дакладны пераклад гэтага слова – “змагацца” альбо “імкнуцца”, – і выкарыстоўваецца яно для пазначэння знешніх і ўнутраных намаганняў, скіраваных на тое, каб стаць добрым мусульманінам альбо добрай мусульманкай. Слова вайна на арабскай мове – гэта “al-harb”⁶; таму некарэктнасць выкарыстання словазлучэння “секс-джыхад” відавочная. Акрамя канструявання мігранцкага мужчынскага суб'екта як гвалтоўнага, дзікага, адбываецца перанос характарыстык і ацэнкі дзеянняў пэўных індывідаў (якія ў першую чаргу – злачынцы, пры ўмове адпаведнага рашэння суда, этнічная прыналежнасць, паходжанне, раса і нават гендар якіх не мае значэння пры высвятленні ступені іх вінаватасці) на прадстаўнікоў рэлігійных і этнічных супольнасцяў, на ўсіх людзей, сацыяльны статус якіх вызначаецца як “мігрант_ка”. Жаночы суб'ект не валодае мігранцкай ідэнтычнасцю, праз выключэнне жанчын-мігрантак і жанчын-бежанак з дыскурсіўнай прасторы (прасторы тэксту матэрыялу) адбываецца канструяванне гамагеннага мігранцкага суб'екта як мужчынскага. Жанчыны ў артыкуле з'яўляюцца аб'ектамі клопату і абароны ад мужчын-мігрантаў, якія акрамя сексуальнай агрэсіі ў дачынненні да жанчын праяўляюць іншыя формы гвалтоўных і сацыяльна непрымальных паводзін: рабуюць, прадаюць наркатыкі і г.д. Гэтаму тыпу мігранцкай маскулінасці супраць

⁶ SHAYKH MUHAMMAD HISHAM KABBANI (CHAIRMAN, ISLAMIC SUPREME COUNCIL OF AMERICA) AND SHAYKH SERAJ HENDRICKS (HEAD MUFTI, CAPE TOWN, SOUTH AFRICA). Jihad: A Misunderstood Concept from Islam – What Jihad Is, and Is not. Online: <http://islamicsupremecouncil.org/understanding-islam/legal-rulings/5-jihad-a-misunderstood-concept-from-islam.html?start=9>

пастаўляецца “лакальная” маскулінасць, носьбітамі якой у артыкуле выступаюць “немецкий слесарь Рольф Хубрих, крепкий пожилой мужик” і “русский немец, который хоть и немец, но русский мужик”. Менавіта гвалтоўныя дзеянні апошняга ў артыкуле вызначаюцца як вымушаныя і мэтазгодныя: “Один африканец бросил нам прямо под ноги петарду. Но мой муж, хоть и немец, все-таки русский мужик. А что делают в России в таких случаях? Прямо в лоб бьют. Ну, он и вдарил. Они сразу разбежались. Трусливые”. У дадзеным кантэксце (неабходнасці абароны жанчын і бездапаможнасці паліцыі, пра што журналістка гэтаксама піша ў артыкуле) катэгорыя ідэнтычнасці “немец” гэтаксама вытупае як непаўнаважнасць, дзякуючы выкарыстанню моўнага абароту “хоть і...”, у той час як катэгорыя ідэнтычнасці “русский” надзяляецца значэннямі моцы, рашучасці, мужнасці, то бок прадстаўляецца як ідэал маскуліннасці.

Пры гэтым з дапамогай выкарыстання мовы варожасці канструюецца спецыфічны суб’ект мігранта – дзікі, гвалтаўнік-мужчына, які, тым не менш, не вытрымае рашучага адпору і таму патрабуе дамінавання з боку іншага мужчынскага суб’екта для кантролю над ім і прадужэння яго небяспечных дзеянняў. Гэтая думка ў артыкуле прадстаўляецца практычна на самым пачатку: - Полиция?! - Рольф лишь отмахивается. – Они [мігранты – А.І.] боятся тех, кто хочет с ними разобраться по-серьезному. Вот и попрятались. Жаночыя суб’екты ў артыкуле прадстаўляюць розныя катэгорыі ідэнтычнасці па паходжанні, сацыяльнаму статусу і ўзросту і ў залежнасці ад гэтай ідэнтыфікацыі рэпрэзентуюць адрознае стаўленне да пытанняў міграцыйнай палітыкі. Жанчыны, паходжанне якіх з

посткамуністычных краін падкрэсліваецца аўтаркай матэрыялу, - гэта “маленькая женщина из бывшего ГДР”, “маленькая седая женщина [...] болгарка” і “соотечественница Лена-барменша”. Яны ўсе кажуць пра пачуццё страху і дыскамфорту, якое выклікаюць у іх мігранты і бежанцы, жанчыны выкарыстоўваюць такія вызначэнні ідэнтычнасці злачынцаў, як “мігранты”, “негры”, “афганцы”, “африканцы”, “арабы”. Немкі ў артыкуле – гэта “молоденькие немецкие девочки”, у якіх “явно туго с математикой” і “... НЕЧТО. Я не сразу поняла, что это женщина. Пирсинг, ежик ярко-розовых волос, рваные джинсы и бесформенный пуховик”. “Дзяўчынкі” спачатку кажуць аб неабходнасці талерантнага стаўлення да мігрантаў, агрэсію якіх у дачыненні да “нямецкіх” жанчын можа патлумачыць адсутнасць “іх” жанчын і неабходнасцю ўз’яднання сямей. Аднак журналістка тлумачыць ім, што “... для них семья – это папа, мама, сестры, братья, кузены. Но не жены. За жену надо платить. Денег нет, а девочки здесь бесплатные...” і дзяўчынкі пагаджаюцца, што “надо, чтобы полиция нас защищала. Мы все-таки у себя дома”. Надзвычай важна, што гэтым сцвярджаннем легітымнасцю логіка патрыярхальнага грамадства, дзе жанчыны з’яўляюцца ўласнасцю мужын і забяспечваюць іх камфорт, фізічнае і псіхічнае здароўе, а гэтаксама стрымліваюць агрэсію шляхам прыняцця яе на сябе альбо прадстаўлення свайго цела для сексуальнай эксплуатацыі. Акрамя таго адбываецца падзел саміх жанчын па прынцыпу расы, этнічнасці, паходжання і класа – з’яўляюцца “іх жанчыны”, эксплуатацыя якіх бачыцца культурніцкай характарыстыкай, нават неабходнасцю для забеспячэння спакою і камфорту “нас” – жанчын, якія жывуць “здесь ... у себя дома” і маюць права на “белыя” прывілеі, сярод якіх і

абарона з боку дзяржаўных інстытуцый. Такім чынам, мова варожасці, якія выкарыстоўваецца журналісткай, падтрымліваецца пры дапамозе іншых журналісцкіх прыёмаў, такіх, як, прыкладам, цытаванне без адпаведнага каментару альбо свядомая маніпуляцыя меркаваннямі рэспандэнт_ак цягам інтэрв'ю.

Суб'ектам выказвання, якое вынесена ў назву матэрыяла, з'яўляецца “НЕЧТО”. Менавіта гэты дэгуманізаваны суб'ект, які ўсё ж ідэнтыфікуецца як “жанчына” з'яўляецца носьбітам меркавання аб неабходнасці інтэграцыйнай палітыкі і прызнання сексуальнага гвалту злачынствам без вылучэння сувязі паміж “расай” (альбо любымі іншымі катэгорыямі ідэнтычнасці) і дзеяннямі індывідаў. Як пазначае журналістка, яе “сумасшедшая собеседница” не разумее нежадання “снующих женщин в бурках” да інтэграцыі ў нямецкае грамадства. Такім чынам звар'яцелы жаночы суб'ект, які публічна крытыкуе палітыкі “православия, царя и национализма”, супрацьпастаўляецца прадстаўніцам мусульманскай супольнасці, якія рэпрэзентуюць нежаданне змен і еўрапейскай інтэграцыі, хоць, безумоўна, гэта дыскурсіўная канструкцыя, якая выкарыстоўваецца журналісткай, а не фактычная дадзенасць.

Надзвычай важна, што дэгуманізацыя як прыём з'яўляецца інструментам падтрымкі пэўных прывілей і сістэм прыгнёту: эмпатыя немагчымая да “неда-чалавека”. І менавіта гэты прыём так актыўна выкарыстоўваецца ў разнастайных СМІ ў дачыненні да мігрантаў і бежанцаў – дыкурс, які канструюецца медыя, можна назваць дыкурсам амнезіі, калі жыццёвая цяжкасць ваеннай сітуацыі “забываюцца” і замяняюцца дыкурсам “дзікасці”, “небяспечнасці” гэтых людзей. У артыкуле Дар'і Асламаванай прыём дэгуманізацыі скіраваны і на

тых індывідаў (непасрэдна ў матэрыяле – гэта жаночы суб'ект, які цалкам дэгуманізуецца праз выкарыстанне займенніка “нечто” і іншых лінгвістычных сродкаў), якія прытрымліваюцца антыдыскрымінацыйных, антырасісцкіх поглядаў і салідарызуюцца з мігрантамі і бежанцамі ў краінах Заходняй Еўропы.

Такім чынам,

- жаночы суб'ект не можа быць актыўным у выражэнні сваёй грамадскай і палітычнай пазіцыі, таму што ў адваротным выпадку дадзены суб'ект аўтаматычна пазбаўляецца феміннасці і дэгуманізуецца;
- жанчыны з'яўляюцца залежнымі і падпарадкаванымі суб'ектамі, яны патрабуюць абароны з боку “сваіх” мужчын ад “чужых” мужчын;
- мігранцкая ідэнтычнасць прадстаўляецца гамагенізаванай і маскуліннай, варожай, агрэсіўнай, але цалкам падканрольнай больш моцным мужчынскім суб'ектам, дыскрымінаруючыя дзеянні якіх легітымуюцца;
- жанчыны, якія ідэнтыфікуюцца як прыналежаць да мусульманскай супольнасці, ацэньваюцца як праціўніцы змен і інтэграцыйных працэсаў;
- узорам маскуліннасці з'яўляецца патрыярхальная, дамінантная ідэнтычнасць.

З інтэрнэт-выданняў такая скіраванасць мовы варожасці адразу на некалькі катэгорый ідэнтычнасці найчасцей сустракаецца ў часопісе Куку.org. У артыкуле «Ёжыкі плакалі, кололісь, но продолжали читать «кукушечку»» (<http://kyky.org/life/yozhiki-plakali-kololis-no-prodolzhali-chitat-kukushechku-opros-predannyh-chitateley>), падрыхтаваным журналісткай Асяй Паплаўскай і прысвечаным апытанню чытачоў датычна іх меркавання пра рэсурс Куку.org, такая мультыплікаваная мова варожасці нават змясцілася ў межах аднаго сказа: “А так не афіша получается, а гид для первокурсницы из Осиповичей «Как не выглядит колхозницей”. Як бачна, іронія і дыскрымінацыйная лексіка тут выкарыстоўваецца ў дачыненні гendarнага жаночага суб’екта, які дыскрымінуецца адразу па ўзросце (“первокурсница”), месцы жыхарства (“из Осиповичей”) і ладзе жыцця (у дадзеным выпадку – знешні выгляд). Варта адзначыць, што суб’ектам некарэктнага выказвання тут з’яўляецца чытач часопіса Арцём Маслаў, але яно ніякім чынам крытычна не ацэньваецца і не каментуецца аўтаркай артыкула.

Хацелася б таксама спыніцца на артыкуле “Белоруска в Брюсселе: “Каким бы современным человеком ты ни был, в голову лезут простые мысли” аўтара Аляксандра Уладыка (Александр Владыко), апублікаваным на рэсурсе Onliner.by (<https://people.onliner.by/2016/03/22/terror-2/>). Артыкул прысвечаны тэрактам у Брусэлі і размяшчае разгорнуты каментар беларускі Іны, якая ўжо 12 год жыве там. Адносна невялікі тэкст матэрыяла цалкам пабудаваны вакол катэгорыі страху, а суб’ектам, які выклікае гэтую эмоцыю, з’яўляецца аб’ект мовы варожасці, які адносіцца да некалькіх

катэгорый ідэнтычнасці адразу – этнічнасць (“арабы”), веравызначэнне (“мусульмане”), гendarная ідэнтычнасць (“матери”), паходжанне (“марокканские и другие деревни”). Беларуская жанчына, ад імя якой даецца выказванне, суадносіць сябе з бельгійцамі, і як сведчыць назва артыкула, “свободным и развитым человеком”, і супрацьпастаўляе ім арабаў і мусульманаў, якіх “здесь очень много”. Мігранцкі арабскі суб’ект тут прадстае як агрэсіўны – паводле беларускі, бельгійцы, з якімі яна сябруе “более склонны принимать у себя славян и недолюбливают арабов за то, что те устанавливают, причем навязчиво, свои правила жизни в чужой стране”. Акрамя таго, з яе словаў арабы выступаюць як суб’екты сексуальнага гвалту, бо “Я сама, когда летом выхожу в юбке, боюсь, как бы камень в спину не полетел”. Жанчыны-мусульманкі ў артыкуле таксама адносяцца да суб’ектаў, якія выклікаюць страх, бо “их дети приходят в местные христианские школы, а их матери заставляют учителей снимать со стен кресты”. Арабскі суб’ект аўтаматычна прыроўніваецца апавядальніцай да небяспечнага, якога трэба сцерагчыся, і правяраць, “сколько среди них приверженцев экстремального направления”.

Найбольш **распаўсюджанымі спосабамі выкарыстання моўных сродкаў у якасці мовы варожасці** ў дачыненні да катэгорый гendarнай і сексуальнай ідэнтычнасцяў (канструяванне гendarнага суб’екта) апынуліся наступныя:

• **Цытаванне** вачавідна дыскрымінауючых (гамафобных, сексісцкіх) выказванняў без каментара з боку журналіст_кі/аўтар_кі матэрыялу, які б вызначаў размежаванне паміж пазіцыяй інтэрв'юванага_ай і пазіцыяй журналіст_кі; сюды ж можна аднесці публікацыю дыскрымінацыйных матэрыялаў без адпаведнага рэдакцыйнага каментара альбо іншай палемікі.

“Комсомольская правда в Белоруссии” №57 (29 сакавіка 2016), артыкул “Секретное совещание НАТО в Брюсселе: Европу ожидает нашествие 50 миллионов нигерийцев”, аўтар – Валерый Рукабрацкі (Валерий Рукобратский). На пытанне журналіста, чаму тэрарысты падрываюць сябе, яго суразмоўца, прадстаўлены ў тэксце, як “владелец небольшой турецкой кофейни в Скарбеке (район Брюсселя) Мехмед” адказвае: “*Может им не нравится все, что у нас тут происходит? Все эти гей-парады, свободная любовь. Этот разворот кругом!*”.

“Комсомольская правда в Белоруссии” №39 (2-8 сакавіка 2016), артыкул “Мужчины стали умными только благодаря женщинам”, аўтары матэрыялу Антон Арасланаў (Антон Арасланов), Вольга Мядзведзева (Ольга Медведьева), эксперт, які робіць відавочна сексісцкія сцвярджэнні – Сяргей Савельеў, прафесар, загадчык лабараторыяй развіцця нервовай сістэмы НДІ марфалогіі РАН. Апроч іншага прафесар сцвярджае: “*Простомужчины и женщины пользуются мозгом для разных целей.[...] У мужчин ведь изначально*

другая задача – изготавливать детей. Поэтому они стали использовать лобные области по-другому. Придумывать социальные структуры, иерархию, занялись творческой деятельностью, интеллектуальными изысками – это все артефакт эволюции. [...] Просто у женщины в период репродуктивного возбуждения сильно падает критичность. Они решают проблему размножения, а потом уже все остальное. Инстинкт довлеет. [...] Скажем, зачем женщина носит распущенные волосы? Это же повышенная лохматость! В животном мире обезьяна, поросшая волосом, сексуально привлекательнее для самцов...”

Citydog.by, Минские диаспоры: украинцы. «Дед закатывал Священное писание в банки из-под консервов» (15 студзеня 2016) (<http://citydog.by/post/diaspory/>). Маладая жанчына, у якой аўтары ўзялі каментар “*скептычна ставіцца*” да арганізацыі, якія аб’ядноўваюць украінцаў на Беларусі, лічыць, што ўкраінцы «*хорошенько наследили*» ў Мінску: “*Недалеко от нас Красный Крест, мы туда заходили. И нам рассказывали истории о том, что на деньги, которые некоторым украинским беженцам выделяли на еду и детскую одежду, они покупали водку, красную икру или довольно дорогие часы. Но я бы не стала их слишком жестоко судить – к сожалению, те, кто уезжал из Донецкой области в эту сторону, как правило, люди не самого высокого ума*”. Другая ўкраінка, якую журналісты сустрэлі на ўніяцкай службе, што ідзе на ўкраінскай мове, распавядае: “*Мой муж вайсковец, і я ўсё жыццё ездзіла з ім па Саюзе і хадзіла ў праваслаўную царкву. Але пасля падзей з Крымам я зразумела, што не магу хадзіць у царкву ворага, купляць у іх свечкі. І таму зараз хаджу сюды*”.

Многія матэрыялы ў онлайн-часопісах Куку.org і Kaktutzhit.by цалкам пабудаваныя на цытаванні інтэрв'юваных без усялякага крытычнага каментару з боку рэдакцыі. Kaktutzhit.by, “Вот там был приколы – туалет в шкафу»: сменившие по 15 квартир люди рассказывают, зачем им это”, аўтар – Насця Дзярванова (Настя Дэрванова) (25 лютага 2016) (<http://kaktutzhit.by/posts/meniat-kvartiry>). У гэтым артыкуле гаворка “простых людзей”, якія даюць каментары, проста перасычаная дыскрымінацыйнай лексікай, негатыўнымі стэрэатыпамі і зневажальным стаўленнем да самых розных катэгорый ідэнтычнасцяў: *“Тогда к нам погнималась бабуля, просто нажимала на звонок и стояла минут десять, звонила. Не знаю, может, слышимость была хорошая. Вызывала еще копов как-то. Она им говорила, что это собаки бегают. Она была из тех бабок, которые собираются на районе и перетирают всем кости.” “Соседнюю комнату снимали какие-то жуткие гопники, тоже с моего универа. Такие колхозаны в трениках, остроносых туфлях начищенных, дубленки там, все как надо.” “На кухне вечно висели обпирсингованные дружки соседка с волосами до пояса.” “У однокурсника папа был мент и помог с этим вопросом.” “В одной комнате жил хозяин с бабой.”*

• **Неабгрунтаваная іронія**, выкарыстанне дыскрымінацыйных выяўленча-выразных сродкаў

“Комсомольская правда в Белоруссии” № 45 (11 сакавіка 2016), артыкул “Два брата – режиссеры “Матрицы” – стали сестрами”, журналістка – Юлія Дзівеева (Юлія Дивеева). Увесь артыкул журналістка ўжывае мужчынскія займеннікі і распавядае пра братоў, у той час як артыкул прысвечаны Лане і Лілі Вачоўскі, якія ідэнтыфікуюць сябе як трансгендарныя жанчыны, што прадугледжвае выкарыстанне займеннікаў жаночага роду (калі самі Лана і Лілі не выкарыстоўваюць займеннік “яны”, калі кажуць пра сябе, каб пазбегнуць гендарнай бінарнасці). Трансгендарныя ідэнтычнасці зводзяцца аўтаркай матэрыялу да “носить платья и высокие каблуки”/”натянуть платья и запрыгнуть на каблуки”. Прыняцце рашэння аб трансгендарным пераходзе характарызуецца як: *“Уж не знаю, какую таблетку предложили обоим кинематографистам, чтобы выйти из «матрицы» привычных гендерных отношений, но, судя по всему, она была сильнодействующей”.*

“СБ: Беларусь сегодня” №52 (22 сакавіка 2016), артыкул “Снижаем скорость”, аўтарка – Валянціна Казловіч. Катэгорыя ідэнтычнасці, да якой ужываецца мова варожасці, з’яўляецца катэгорыя “лад жыцця”, у прыватнасці – ідэнтычнасць “даўншыфцеры” (у матэрыяле га-лоўныя персанажы – дзве маладыя дзяўчыны, якія пераехалі з горада ў вёску). Журналістка выкарыстоўвае пастаноўку рытарычных пытанняў, якія ўтвараюць сінанімічны шэраг па

няццяў з відавочна негатыўнымі канатацыямі, дзе “няўдачы” і “нетрадыцыйнае і незразумелае каханне” становяцца сінонімамі: “Я не порицаю агентов дауншифтинга, которые вот так просто (на первый взгляд) взяли да все бросили, переселившись ближе к природе. Это их выбор. Душевное выгорание? Неудачи? Нетрадиционная и непонятная любовь? Что стало побудительным мотивом для «все бросить и уехать» - конечно же, тайна. Журналисту об этом Наташа с Аленой вряд ли расскажут”.Само ўжыванне метафар “нетрадыцыйнае каханне” і “незразумелае каханне” з’яўляецца практыкамі дыскрымінацыі, паколькі прадугледжвае існаванне “традыцыйных” і “зразумелых” форм кахання, што з’яўляецца вачавіднай формай маніпуляцыі значэннямі. Пры гэтым журналістка робіць неабгрунтаванае дапушчэнне аб сексуальнай ідэнтычнасці персанажаў матэрыялу, выбудоўваючы вачавідна негатыўны канататыўны шэраг як для катэгорыі сексуальнай ідэнтычнасці, так і для практыкі даўншыфцінга.

Onliner.by, “История одной фитоняшки. Как успевать в одиночку растить ребенка, работать и при этом выглядеть на миллион”, аўтар Мікіта Мелказёраў (Никита Мелкозеров), (24 сакавіка 2016) (<https://people.onliner.by/2016/03/24/istoriya-odnoj-fitonyashki/>). Інтэрв’ю-вапаная, якая сама займаецца фітнэсам, выказалася з пагардай і іроніяй: “Хотя все должно быть в меру. Есть фитоняшки, которые живут в зале и думают о том, как им поесть, поспать и присесть со штангой в угоду своей форме. На остальные сферы жизни времени не остается. Это ЗОЖ головного мозга. Это плохо.”

Куку.org матэрыял “Два пациента за всю карьеру. Право на эвтаназию”, аўтарка Марына Саўрук (Марина Саврук) (10 сакавіка) (<http://kyky.org/life/dva-patsienta-za-vsyu-karieru-pravo-na-evtanaziyu>). У адносінах да дзяўчыны, якая пакутуе на цяжкую форму дэпрэсіі і падавала заяву на эўтаназію, аўтарка матэрыяла сама ўсведамляючы некаррэктнасць і непрымальнасць свайго выказвання, спасылаючыся на “супернікаў феміністак”, далучаецца да іх і зневажальна выказваецца ў бок дзяўчыны:

- **Апраўданне**, абгрунтаванне і прапаганда гістарычных і сучасных прыкладаў гвалту і дыскрымінацыі

“Комсомольская правда в Белоруссии” № 9 (20-26 студзеня 2016), артыкул “В 22 года студенты просят: “Не ставьте три, меня мама заругает”, аўтарка Дар’я Заўгародняя. У дадзеным выпадку каментар эксперта Ігара Белабародава (начальнік сектара дэмаграфіі, міграцыі і этнарэлігійных праблем Расійскага інстытута стратэгічных даследаванняў) з галоўкам “Это началось со шпалоукладчиц” змяшчае прапаганду дыскрымінацыі: “Поколение инфантильных людей – это прежде всего те, кто воспитан в неполных семьях... второй момент – неофициальные браки[...] Фигура отца-покровителя – ключевая для нас. Первый удар по мужской ответственности нанесла советская идея “раскрепощения”, когда женщинам позволили тяжелые работы – шпалоукладчицы, асфальтоукладчицы”.

“Комсомольская правда в Белоруссии” №53 (23-29 марта 2016), артыкул “Великие девственники”, аўтар матэрыялу Сяргей Яфімаў (Сергей Ефимов). У матэрыяле прадстаўленыя падрабязнасці біяграфій вядомых людзей, якія, як сцвярджае журналіст, “так и не познали женского тела”. Не прыводзячы доказаў сваім сцвярджанням, аўтар тэксту адзначае: “Своего равнодушия к женскому полу симпатяга Тесла никогда не скрывал, при этом гомосексуалистом тоже не был” (ужываючы дыскрымінацыйную лексіку і дапушчаючы, што гомасексуальнасць вызначаецца праз “равнодушие к женскому полу”). Далей журналіст апісвае выпадак з жыцця Ганса Хрысціяна Андэрсана, які цалкам адпавядае адной з найбольш распаўсюджаных практык булінгу (знявагі, запалохвання) трансгендарных і гендарна неканформных людзей: “Над ним, конечно, смеялись, а однажды рабочие стащили с него штаны, чтобы проверить парень он или девушка. По сути, в нем не было ничего мужского – возможно, что-то не ладилось в организме с гормонами. Невозможно было и представить, чтобы какая-то девушка полюбила его.”

“Звезда” № 50 (18 сакавіка 2016), артыкул “Манастыр у “Зорных войнах”, аўтарка Вераніка Пуставіт. Інтэрв’ю з архімандрытам Свята-Мікольскага мужчынскага манастыра горада Гомеля. Журналістка: “Такое ўспрыманне нават часцей сустракаецца ў дзяўчат, чым у хлопцаў, якія больш здольныя да багаслоўя”.

Куку.org, артыкул “Я – жена мента”, аўтарка Марына Саўрук (Марина Саврук), (25 лютага 2016) (<http://kyky.org/life/ya-zhena-menta>): «Только какой силы воли и выдержки должен быть милиционер, который пытается попросить вести себя корректно пьяного бомжа или, ещё лучше, пьяного денди из местной золотой молодежи, грозящего всем своим папочкой. Легко ли сдержат себя в рамках приличия и корректного общения, когда задерживаешь или допрашиваешь насильника, педофила, убийцу, эксгибициониста?».

Куку.org, артыкул “Типология проституток в Древнем Риме”, аўтарка Ангеліна Герус (Ангелина Герус), (26 студзеня 2016) (<http://kyky.org/sex/tipologiya-prostitutok-v-drevnem-rime>): “Известно три названия, отличающих продажных мужчин по возрасту: *pathici*, *ephebi*, *getelli*. Кроме того, существовало еще разделение по роду их деятельности: активные и пассивные проституированные гомосексуалисты, а также те, кто практиковал оба вида альтернативного секса (гомосексуальная мужская любовь, а вслед за ней и мужская проституция, проникала в провинции Рима как светский обычай), и гетеросексуальные мужчины-проститутки”. “И несмотря на это, существовало удивительное противоречие: продажная женщина, клейменная общественным презрением (инфамией), играла в общественной жизни гораздо более значительную роль, чем благопристойная хозяйка, *mater familiae*, деятельность которой всецело ограничивалась домашней сферой.”

- **Вызначэнне** індывіда выключна праз фізіялагічную/біялагічную функцыю, дэгуманізацыя.⁷

“Комсомольская правда в Белоруссии” № 7 (16 студзеня 2016), артыкул «Обезьяны ругаются матом, делают пластику и качают права», журналіст Яраслаў Карабатаў. Подпіс пад ілюстрацыяй: “Эпатажный персонаж Кристина Рэй (фото в круге) гармонично бы смотрелась в стае ринопитеков”.

“Звязда” № 56, артыкул “Уключаем... эгаізм, або Не дазваляй сабе быць моцнай”, аўтарка публікацыі Вера Феміна: “Калі ў вашым доме ёсць істота мужчынскага полу, [...] істота, якая ганарліва называе сябе “мужчынам, [...]. Праца ж, як вядома, малпу ператварыла ў чалавека, значыць і прадстаўніка мужчынскага полу можа пераўтварыць у мужчыну. [...] Не псуйце мужчын тым, што бераце на сябе іх функцыі!”

Прыкладам такога віда мовы варожасці гэтаксама з’яўляецца артыкул “Мужчины стали умными только благодаря женщинам”, аўтары матэрыялу Антон Арасланаў (Антон Арасланов), Вольга Мядзведзева (Ольга Медведьева) апублікаваны ў “Комсомольская правда в Белоруссии” №39 (2-8 марта 2016), які мы разглядалі вышэй.

У артыкуле на Onliner.by ад 31 сакавіка “Мы в „Крумкачах“ — за женскую красоту”. Футбольная сенсация прошлого года провела модный показ своей новой формы” Мікіты Мелказёрава (Никита Мелкозеров) (<https://people.onliner.by/2016/03/31/pokaz-novoj-formy-krumka/>) аўтар называе трох дзяўчат-мадэлей “камлектам” і літаральна прыроўнівае іх да дэкарацыі, якая выконвае функцыю ўпрыгожання: “Для улучшения эстетической составляющей Юлия привлекла к процессу своих знакомых девушек, занятых в модельном и клубном бизнесе. Блондинку, брюнетку, шатенку — полный комплект.”

Артыкул на рэсурсе Citydog.by “Упали с дуба” или следуют моде? Почему минчанки рисуют себе широкие брови” (17 лютага 2016) (<http://citydog.by/post/brovi/>). Дызайнер Саша Варламаў выступае ў якасці эксперта, у яго выказванні жанчына прыроўніваецца і да “бегемота”, і да “тавара” і да “пустышкі”: “Только вот между женщиной и бегемотом должна быть разница: между ними сто отличительных признаков, и первый из них — брови. И хуже всего, что это подхватывают дальше. 15-летние пустышки с ярко нарисованными крупными бровями начали появляться всюду. Есть принцип: макияж придают примерно

⁷ Дэгуманізацыя – адмаўленне каштоўнасці чалавека, як істоты; ігнараванне яе/яго права на свабоду, шчасце, развіццё і праяву сваіх здольнасцей; зневажэнне прынцыпаў роўнасці, справядлівасці, чалавечнасці.

10 лет возраста. То есть юные девчонки в 15 лет выглядят на 25. Нормальная женщина и в 25, и в 35 не станет так ярко красить себе брови. Это делается специально, чтобы ее увидели за две версты и “купили”.

У артыкуле на Куку.org “Зачем девушкам генитальная хирургия? Для тех, кто стеснялся спросить” аўтара Андрэя Цяцёркіна (20 лютага 2016) (<http://kyky.org/sex/zachem-devushkam-genitalnaya-hirurgiya-dlya-teh-kto-stesnyalsya-sprosit>) жанчына літаральна зводзіцца да сваіх палавых органаў, і аўтар рэтранслюе патрыярхальныя ўяўленні, якімі гэтыя органы павінны быць: “Ещё белорусские эксперты утверждают, что влагалище не должно быть слишком широким – так, чтобы женщина становилась бездонной. По моим наблюдениям, наших мужчин пока устраивает этот «дефект». Наверно, беларусы настолько толерантны, что с радостью выгуливают своего удава как в хрущовках и коммуналках, так и в сталинках. Возможно, благодаря экспорту западной медицины скоро наши джентльмены станут такими же разборчивыми, как и англосаксонские парни, и начнут жаловаться на то, как они потерялись в своей даме.”

• **Заклік да дыскрымінацыі, абгрунтаванне дыскрымінацыі** ў тым ліку праз выкарыстанне агульных лозунгаў, генералізуючых сцвярджэнняў, дыскрымінацыйнай лексікі

“Комсомольская правда в Белоруссии” №2 (6 студзеня 2016), артыкул “Валентин Смирнитский: Я, как Портос, купил поместье в Европе”. В интервью “Комсомолке” звезда “Трех мушкетеров” развеял слухи о том, что он собирается на ПМЖ в Испанию”. Аўтаркі матэрыялу Наталия Юнгвальд-Хилькевич, Анна Велигжанина. У артыкуле гамафобны дыкурс прадстаўлены праз выкарыстанне некалькіх інструментаў: каментар Міхаіла Баярскага вынесены асобным блокам з загаловам “Михаил Боярский: “Проснувшись в объятиях Вали, я понял: он не голубой”, далей ідзе каментар аўтара: “А вот как о той голубой истории вспоминал другой ее участник - Михаил Боярский”, у тэксце інтэрв’ю галоўны персанаж матэрыялу актор Валянцін Смірніцкі кажа: “Голубой - это вообще за гранью разумного. Я нормальный мужик, чего там!”

Куку.org, артыкул “Как перестать ходить по кругу и встретиться с самим собой. А главное: зачем? Советы крутого психолога” аўтаркі Асі Паплаўскай (Ася Поплавская), (4 сакавіка 2016) (<http://kyky.org/life/kak-perestat-hodit-po-krugu-i-vstretitsya-s-samim-soboy-a-glavnoe-zachem-sovety-krutogo-psihologa>): “Говоря о женщинах, спикер отметил, что, находясь в социуме, они накапливают слишком много агрессии, которую часто выплескивают на окружающих людей. И на потенциальных партнеров, в том числе. А иногда — на самих себя. «Когда говорят: «Надень юбку, и всё получится!» — и женщина так поступает — она не становится более женственной и не решает свои вопросы”.

• **Сцвярджэнне аб непаўнавартасці** (надахоп культуры, выхавання, інтэлектуальных здольнасцяў, фізічных магчымасцяў, прафесіяналізму, палітычнай свядомасці, маральных якасцяў і г.д.)

“Наша Ніва” № 1 (6 студзеня 2016), матэрыял “Каб толькі ўзрушэнняў не было”, аўтар Мікола Бугай. У гэтым матэрыяле праз выкарыстанне выяўленча-выразных сродкаў журналіст стварае негатыўны абагулены вобраз жанчыны, якой не стае палітычнай свядомасці, грамадзянскай пазіцыі. Паралельна адбываецца стыгматызуючая рэпрэзентацыя маладой жанчыны (дачкі галоўнай “гераіні” матэрыялу), якая з’ехала на працу ў Маскву. “У гэтай жанчыны адзін сын сёлета трапіў у турму за наркатыкі. Рабіць не хацеў, хацеў лёгкага заробку. І ўзялі балбеса ў першы ж месяц “дылерства”. А дачка кінула двухгадовае дзіця на дзедка-бабку і паехала на заробкі ў Маскву. І ўжо тры гады не паказваецца дома. Толькі па скайпе звоніць. Грошы зарабляе, не хоча адрывацца. Якіх яшчэ ты ўзрушэнняў баішся, жанчына? Што табе яшчэ горшага можа стацца ў жыцці?”

“Народная воля” №7 (8 лютага 2016), артыкул “Дмитрий Капистин: «От любви с первого взгляда появляются очень красивые дети»” у рубрыцы “За чашечкой кофе с Мариной Коктыш”. У інтэрв’ю сексалаг Зміцер Капусцін сцвярджае, што “Ребенок должен родиться желанным. Если он нежеланный, его мозг формируется по другому типу. Мама его просто терпит, вынужденно ухаживает за ним. Значит, ребенок не видит, что такое

любовь. Он живет, учится, работает, занимается сексом, создает семью, но когда от него требуют любви, он ее дать не может”. Такім чынам стыгматызуецца вопыт людзей, якія ведалі, альбо якім казалі, што іх нараджэнне было непажаданым для іх бацькоў. Дадзенае сцвярджэнне непаўнавартасці пэўных індывідаў стварае негатыўны стэрэатып у тым ліку і пра людзей, якія выходзілі ў дзіцячых дамах і іншых дзяржаўных інстытуцыях у сувязі з тым, што іх бацькі адмовіліся ад іх выхавання.

“СБ: Беларусь сегодня” №50 (18.03.2016), артыкул “Судьба в наследство”, журналістка Марына Зубовіч (Марина Зубович). У лідзе да матэрыялу пра жыццё жанчыны, якая левалася ад алкагольнай залежнасці і была пазбаўленая матчыных правоў у дачыненні да сваёй дачкі, журналістка сцвярджае: “Таня Иванова не скатывалась по наклонной. И не опускалась на самое дно жизни. Она там родилась.” Асобна на старонцы вынесены блок з загаловам “Кстати”, дзе журналістка піша: “По словам Татьяны, дочка в классе пятом уже курила. А недавно ей стало известно, что по интернету гуляет пикантное видео с Викой”, і далей галоўны спецыяліст сектара аховы дзяцінства аддзела адукацыі Гарадоцкага райвыканкама Андрэй Грыгор’еў сцвярджае, што “даже положительному окружению не удалось стереть программу саморазрушения, столь явно унаследованную от матери”. Мы можам казаць пра стыгматызуючую рэпрэзентацыю жанчыны, якая мае вопыт лекавання ад алкагольнай залежнасці, сцвярджэнне аб яе няздольнасці выходзіць дачку. На падставе фактаў біяграфіі, з выкарыстаннем выяўленча-выразных сродкаў, у журналісцкім

матэрыяле канструюецца няпаўнаwartасны жаночы і мацярынскі суб'ект. Апроч таго, паралельна адбываецца распаўсюд негатыўнага стэрэатыпнага меркавання аб тым, што дзеці, якія паходзяць з няшчасных сем'яў і выхоўваюцца ў інтэрнаце (у выпадку самой Таццяны) ці то ў дзіцячым доме сямейнага тыпу (у выпадку Вікторыі, дачкі Таццяны) няздольныя весці сацыяльнапрымальны лад жыцця і, адпаведна, выхоўваць дзяцей, быць бацькамі. Такім чынам у матэрыяле праз негатыўную рэпрэзентацыю адразу трох пакаленняў жанчын адной сям'і (маці Таццяны – Таццяна - Вікторыя) адбываецца канструяванне стыгматызаванага жаночага і мацярынскага суб'екта. Надзвычай важна, што мужчынскі суб'ект у дадзеным выпадку пазбаўлены любой магчымасці аўтаномнага дзеяння і адказнасці разам з жанчынамі за выхаванне дзяцей і арганізацыю сям'і. У артыкуле робіцца акцэнт і на няздольнасці Таццяны выплачваць грошы на забеспячэнне жыцця яе дачкі, пры гэтым нічога не паведамляецца пра падтрымку Вікторыі з боку яе бацькі.

Падобную сітуацыю назіраем у артыкуле “Воспитать мужика” Ганны Златкоўскай (Анна Златковская) у онлайн-часопісе Куку.org (21 студзеня 2016) (<http://kyky.org/life/vospitat-muzhika>), дзе, па-першае, ўся адказнасць за выхаванне сыноў ускладаецца на жаночы суб'ект, па-другое, ён ацэньваецца як непаўнаwartасны, які выконвае сваю функцыю “не якасна”, па-трэцяе, ужо дарослы мужчынскі суб'ект таксама пазбаўлены аўтаномнасці і адказнасці за самога сябе, яго “непаўнаwartаснасць” як бы назаўсёды фіксуецца атрыманым выхаваннем: *“Незрелость, инертность, недееспособность в самообслуживании – все это*

тяжким грузом вины лежит на родительницах. С одной стороны, любая мама мальчика желает вырастить настоящего мужчину, а не домашнего питомца в стиле йокширского терьера. С другой стороны, именно женщины носятся с мальчиками, гиперактивно защищая свое чадо от всех напастей жизни, или наоборот проявляют излишнюю жесткость, лишая парней естественной уверенности в любви и защите. Мамам трудно перестать волноваться, желание контролировать сыновей порой доходит до абсурда. В итоге во взрослой жизни мы получаем дегранных слабовольных мужчин с манией величия”.

Куку.org, артыкул “Топ-20 вещей, которые некомфортно делать в Минске”, аўтар – рэдакцыя Куку.org, (26 лютага 2016) (<http://kyky.org/life/top-20-veschey-kotorye-nekomfortno-delat-v-minske>) *“Немного хуже дело обстоит с ЛГБТ-инвентарями: вот там сразу чувствуешь себя сексистом, а всех окружающих – людьми, полностью лишёнными чувства юмора.”*

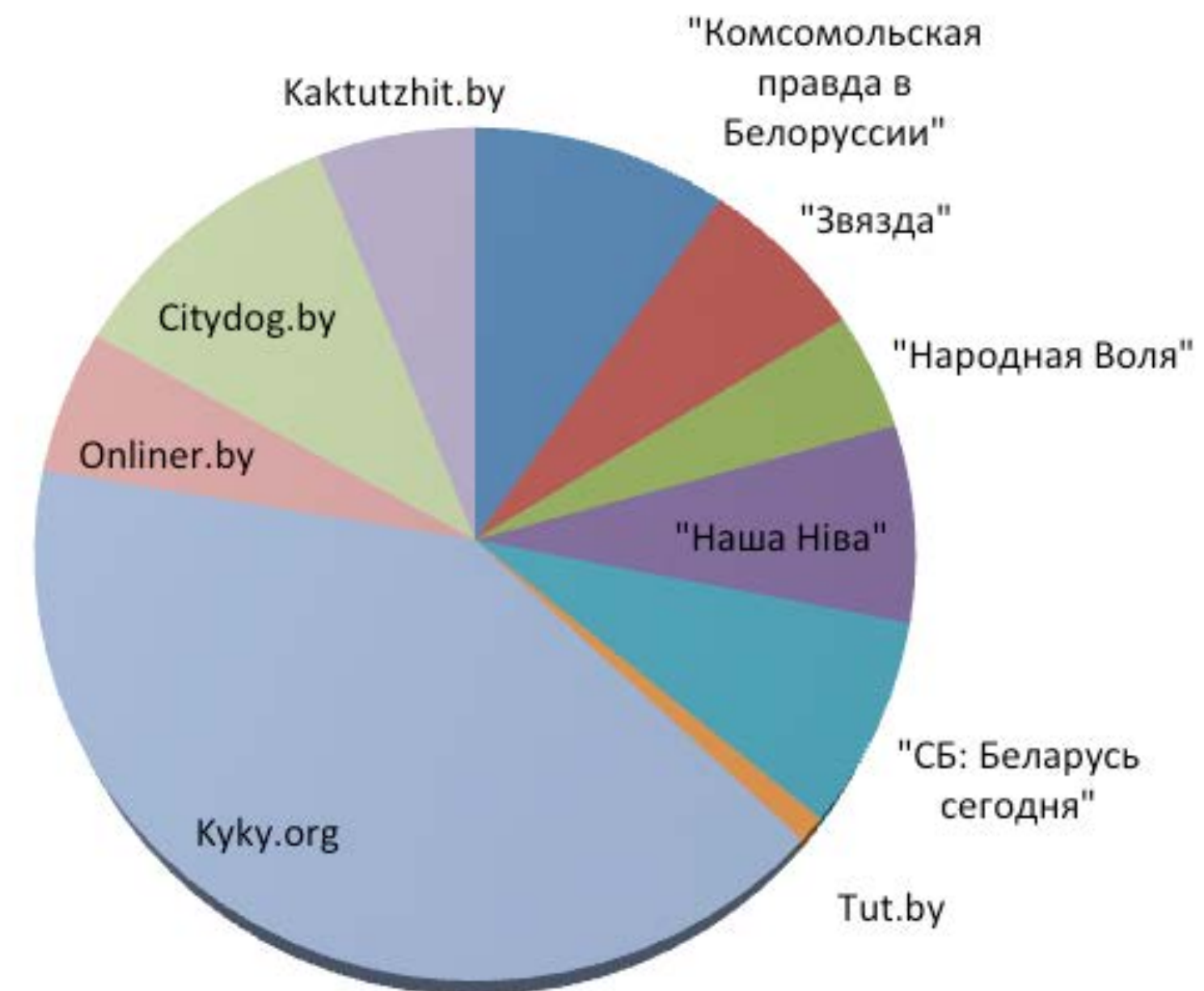
Пры разглядзе колькасных дадзеных варта мець на ўвазе, што колькасць прааналізаваных артыкулаў кожнага з выданняў адрозніваецца і залежыць ад перыядычнасці выхада газеты / абнаўлення онлайн-выдання, колькасці матэрыялаў, якія змяшчаюцца ў адным нумары / за адзін дзень, і характару матэрыялаў, якія ў ёй друкуюцца (гэта мае значэнне, паколькі да разгляду мы прымалі выключна журналісцкія матэрыялы), таму, прыкладам, “Комсомольская правда в Белоруссии” мае самыя высокія паказчыкі – гэта газета выходзіць часцей, за іншыя, а колькасць журналісцкіх матэрыялаў большасці нумароў была вышэйшая за іншыя выданні.

Доля журналісцкіх матэрыялаў, якія ўтрымліваюць мову варожасці, ад агульнай колькасці прааналізаваных матэрыялаў пэўнага выдання

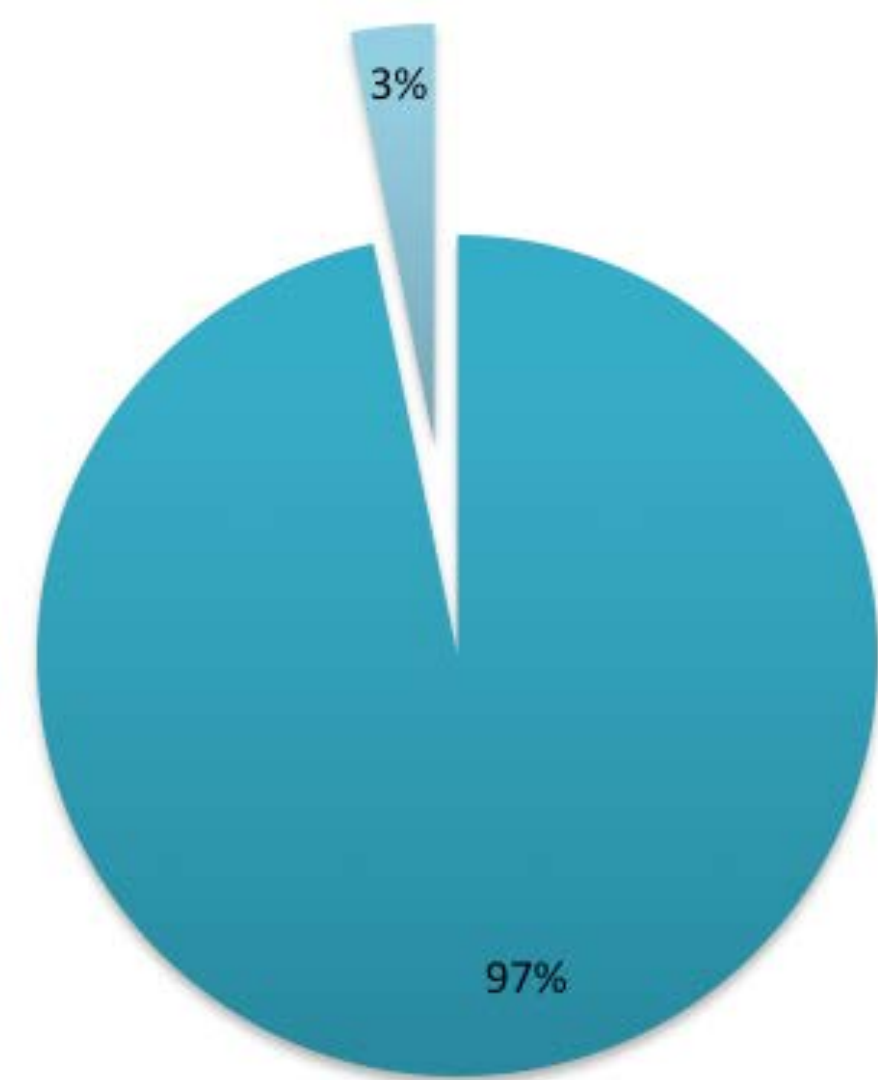
Назва СМІ	Агульная колькасць прааналізаваных матэрыялаў	Колькасць матэрыялаў, якія ўтрымліваюць мову варожасці	Доля матэрыялаў, якія ўтрымліваюць мову варожасці
“Комсомольская правда в Белоруссии”	779	30	3,9%
“Звязда”	352	9	2,6%
“Народная воля”	331	6	1,8%
“Наша ніва”	234	7	3,0%
“СБ: Беларусь сегодня”	438	14	3,2%
Tut.by	700	3	0,4%
Kyky.org	215	35	16,3%
Onliner.by	733	16	2,2%
Citydog.by	317	14	4,4%
Kaktutzhit.by	292	7	2,4%
Агулам:	4391	141	3,2%

Мова варожасці ў СМІ

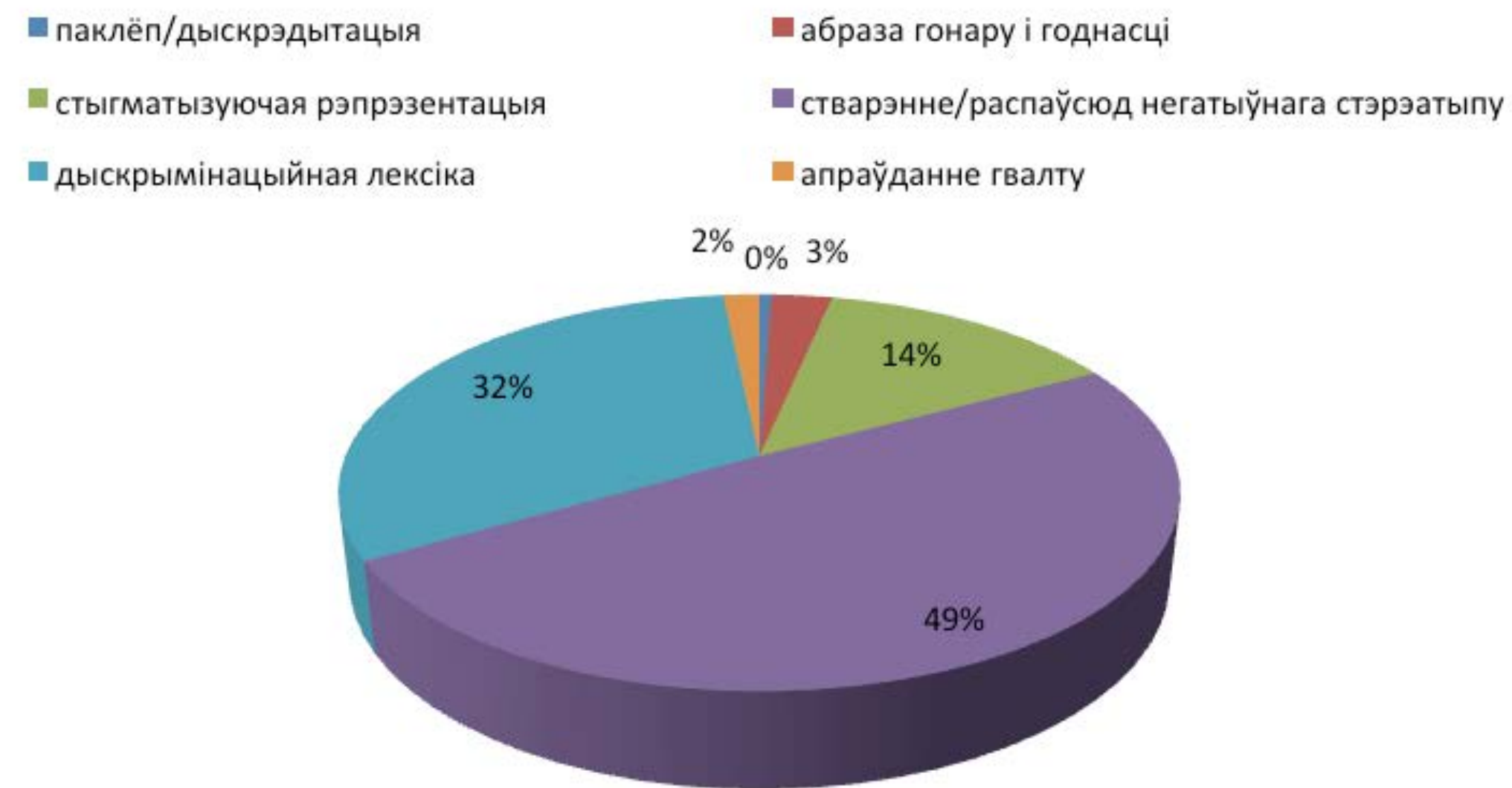

Мова варожасці ў беларускіх СМІ

- Агульная колькасць прааналізаваных матэрыялаў за 1 квартал 2016
- Утрымліваюць мову варожасці

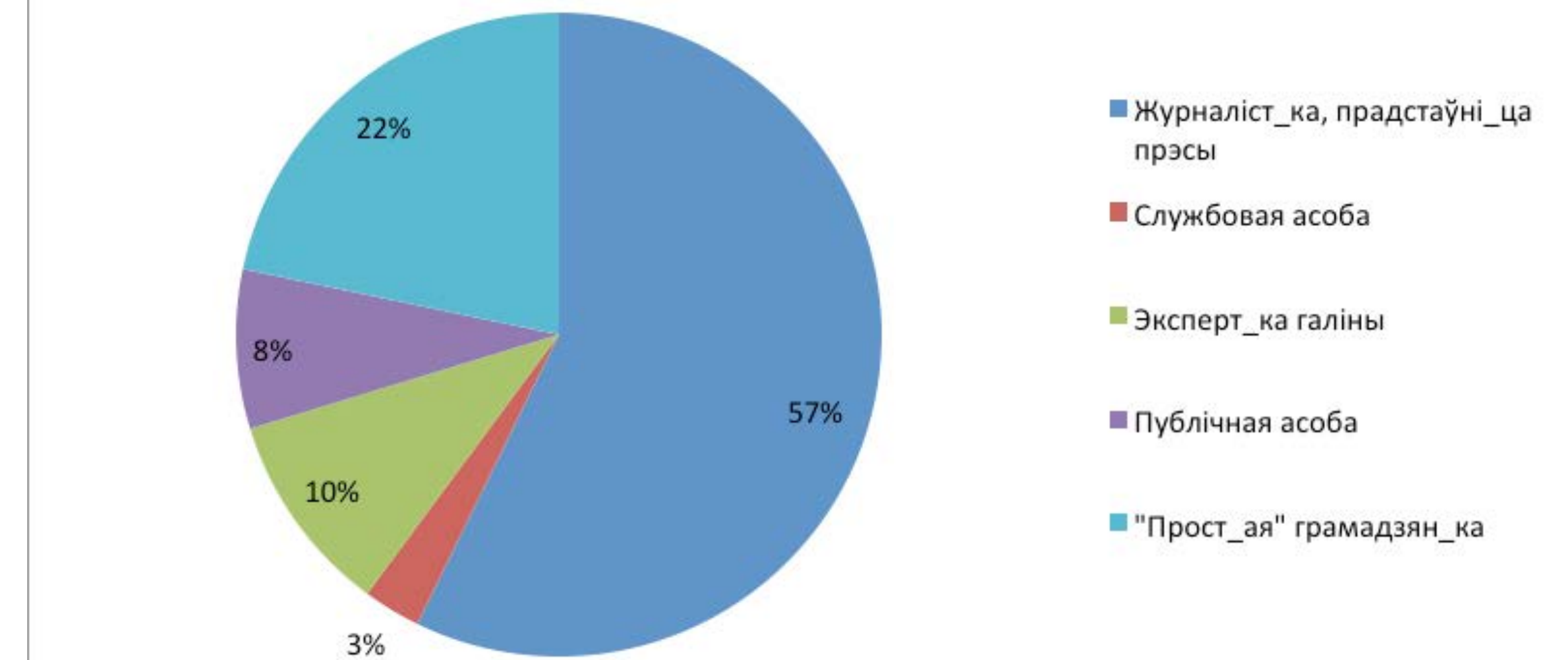
Частата выкарыстання тыпаў мовы варожасці ў СМІ

Катэгорыі ідэнтычнасці, да якіх ужываецца мова варожасці (колькасць з'яўлення ў матэрыялах)

Суб'ект мовы варожасці

Фармуляр для аналізу журналісцкіх матэрыялаў

1	Назва СМІ	
2	Дата выхаду, нумар (для друкаваных)	
3	Назва матэрыяла	
4	Аўтар_ка	
5	Спасылка (онлайн), старонка (друкаванае)	
6	Рубрыка, раздзел	
7	Тэма публікацыі (адзін варыянт)	<ul style="list-style-type: none"> - падзеі ў свеце - знешняя палітыка - унутраная палітыка - пытанні сацыяльнай сферы - эканоміка/бізнэс - ахова здароўя/медыцына - адукацыя - культура - моладзь - крымінальныя падзеі - гісторыя - рэлігія - знакамітыя асобы: біяграфіі/інтэрв'ю - спорт - жывёльны свет

8	Класіфікацыя мовы варожасці (усе варыянты)	<ul style="list-style-type: none"> - паклёп/дыскрэдытацыя - абраза гонару і годнасці - стыгматызуючая рэпрэзентацыя - стварэнне/распаўсюд негатыўнага стэрэатыпу - дыскрымінацыйная лексіка - апраўданне гвалту - заклік да гвалту
9	Лакалізацыя выказванняў мовы варожасці ў матэрыяле (усе варыянты)	<ul style="list-style-type: none"> - першая паласа - назва - лід - тэкст матэрыялу - подпіс да ілюстрацыі - каментар
10	Суб'ект выказвання мовы варожасці ў матэрыяле (усе варыянты)	<ul style="list-style-type: none"> - журналіст_ка, прадстаўнік_ца прэсы - службовая асоба - эксперт_ка галіны - публічная асоба - "прост_ая" грамадзянін_ка
11	Асабістыя дадзеныя суб'екта варожасці (прозвішча, імя, пасада ды інш., калі рэлевантна)	

12	Катэгорыі ідэнтычнасці, да якіх ужываецца мова варожасці (усе варыянты)	<ul style="list-style-type: none"> - Раса - Этнічнасць - Нацыянальнасць - Паходжанне - Веравызначэнне/рэлігія - Гендарная ідэнтычнасць - Сексуальная ідэнтычнасць - Узрост - Экататус - Сацыяльны статус - Сямейнае становішча - Месца жыхарства - Адукацыя/Прафесія - Фізічныя здольнасці/стан - Псіхічныя здольнасці/стан - Палітычныя погляды - Інстытуцыйная прыналежнасць - Лад жыцця <p>Іншае:</p>
----	---	--

13	Аб'ект(ы) мовы варожасці (усе варыянты)	<ul style="list-style-type: none"> - Сацыяльная група з выкарыстаннем лінгвістычных форм у мужчынскім родзе - Сацыяльная група з выкарыстаннем лінгвістычных форм у жаночым родзе - Сацыяльная група з выкарыстаннем лінгвістычных форм множнага ліку - Індывід (ідэнтыфікацыя ў катэгорыі "мужчына") - Індывід (ідэнтыфікацыя ў катэгорыі "жанчына") - Індывід (з выкарыстаннем лінгвістычных форм у ніякім родзе) - Абстрактнае паняцце, з'ява
14	Каментары/удакладненні/цытаты з матэрыялу	